

СВЕТИ
ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ

863–2013

БЕОГРАД 2014

СВЕТИ ЂИРИЛО И МЕТОДИЈЕ
И СЛОВЕНСКО ПИСАНО НАСЛЕЂЕ
(863–2013)

INSTITUTUM LINGVAE SERBICAE
ACADEMIAE SCIENTIARUM ET ARTIUM SERBICAE
PALAEOSLAVICA ET SERBICA ANTIQUA I

SANCTI CYRILLUS ET METHODIUS
ET HEREDITAS SLAVICA LITTERARIA
DCCCLXIII–MMXIII

BELGRADI MMXIV

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Старословенско и српско наслеђе 1

**СВЕТИ ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ
И СЛОВЕНСКО ПИСАНО НАСЛЕЂЕ
863–2013**

БЕОГРАД 2014

УРЕДНИЦИ
Др Јованка Радић
Др Виктор Савић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР
Др Димитрије Е. Стефановић, Др Гордана Јовановић,
Др Љиљана Јухас-Георгиевска, Др Вања Станишић,
Др Јованка Радић, Др Виктор Савић

РЕЦЕНЗЕНТИ
АКАДЕМИК ПРЕДРАГ ПИПЕР
АКАДЕМИК АЛЕКСАНДАР ЛОМА

COLLEGIUM REDACTORUM
DR DIMITRIJE E. STEFANOVIĆ, DR GORDANA JOVANOVIĆ,
DR LJILJANA JUHAS-GEORGIEVSKA, DR VANJA STANIŠIĆ,
DR JOVANKA RADIĆ, DR VIKTOR SAVIĆ

REDIGERUNT
DR JOVANKA RADIĆ
DR VIKTOR SAVIĆ

RECENSUERUNT
PREDRAG PIPER, ACADEMIAE SOCIUS ORDINARIUS
ALEKSANDAR LOMA, ACADEMIAE SOCIUS ORDINARIUS

Кијевски листићи (НБУ, ДА/П 328)
2б, глагољица

САДРЖАЈ

Анатолий А. Турилов, К изучению великоморавского литературного наследия между двумя юбилеями: промежуточные итоги, спорные вопросы и перспективы 1

ИСТОРИЈА

Алексей М. Пентковский, Славянское богослужение в архиепископии святителя Мефодия 25

Срђан Пириватрић, Ђирилометодијевске традиције и српске области пре постанка аутокефалне цркве у краљевству Немањића 1219. године 103

Станоје Бојанин, Ђирилометодијевска традиција у покајничким књигама српске редакције (XIV–XVII век) . . . 125

ЈЕЗИК

Вања Станишић, Словенска писменост и средњовековни алфабети грчкога круга 151

Јасмина Грковић-Мејдор, О преводачком умећу Солунске браће: стсл. каити са 169

Зорица Никитовић, О глаголу глаголати у Маријином јеванђељу 187

Јованка Радић, О еквиваленцији старословенског чесо || чѣто и српског *шїа* || *шїо* 199

Марта Бјелетић, О придевима типа *милосрдан* (прилог проучавању сложеница у српском језику) 217

Наташа Драгин, Синтаксичке одлике Прогласа Константина Филозофа (Хил 23)	237
Марина Курешевић, Функционалностилске одлике језика Житија Константина Филозофа из Рилског зборника Владислава Граматика: хипотактичке структуре	255
Виктор Савић, Редакцијске одлике прве странице Кијевских листића	277
Јелица Стојановић, Сложенице у Горичком зборнику	309
Исидора Бјелаковић, Астрономија код Срба од XIII до XIX века: (дис)континуитет термилошког система	329

КЊИЖЕВНОСТ

Љиљана Јухас-Георгиевска, Карактеризација јунака у старословенским житијима Ђирила и Методија и у српским житијима прве половине XIII века	349
Драгиша Бојовић, Трагом софиолошких идеја – од старословенских извора до српских средњовековних писаца	375
Томислав Јовановић, Најстарији словенски преводи апокрифа и њихови српски преписи	389
Гордана Јовановић, Солунска браћа Ђирило и Методије у старим српским родословима и летописима	407
Љупка Василев, Два непозната слова на Успење Богородице Климента Охридског	419

БИБЛИОГРАФИЈА

Ана Голубовић, Виктор Савић, Прилог библиографији домаће ћирилометодијевистике	447
---	-----

НАТАША ДРАГИН

СИНТАКСИЧКЕ ОДЛИКЕ ПРОГЛАСА КОНСТАНТИНА ФИЛОЗОФА (Хил 23)

У раду се на основу српскословенског преписа Хил 23 (крај XIII – прва четвртина XIV века) анализирају синтаксичке одлике *Пројласа*, прве старословенске оригиналне песме, која се данас углавном приписује Св. Ђирилу. Испитивање различитих категорија из домена синтаксе падежа и синтаксе реченице, инфинитивних и партиципских конструкција, као и глаголских времена и начина показало је да се текст *Пројласа* у великој мери приближава говорној основици, будући да је у њему прилично сужен инвентар и фреквенција изразито књишких црта посведочених у преводним списима старословенског канона, у чему је пресудну улогу одиграла намена овог дела. Пружајући драгоцену сведочанство о жанровској раслојености првог словенског књижевног језика, оно је још једном потврдило да се ради формирања што прецизније и потпуније представе о функционалним стиловима старословенске писмености у раном периоду њеног развоја у разматрање мора узимати разноврсно редакцијско наслеђе, у којем српски споменици заузимају значајно, а како се на примеру *Пројласа* види, понекад и незаменљиво место.

Кључне речи: *Пројлас*, Константин Филозоф, Хиландар № 23, синтакса, старословенски језик, функционално раслојавање.

1. Увод. Настајући у процесу превођења, дакле, на релацији *шекѡи*→*шекѡи*, први словенски књижевни језик у великој мери је обликован према захтевима језика изворника (Веѡерка 1971; Пенкова 1985). Осим на лексичкој равни, утицај грчког најснажније се испојио у сфери синтаксе, где истраживачи (Бирнбаум 1968: 33–34;

* Наташа Драгин, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.

Рада је резултат истраживања на пројекту Историја српског језика (бр. 178001), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Вечерка 1968: 758–760) разликују две основне групе особина: (а) директне калкове, тј. структурно неиманентне црте и (б) структурне категорије активираних под спољним факторима, које су до тада остале неразвијене или биле периферног карактера. Наведени утицаји најизразитији су у домену хипотаксе и партиципских и инфинитивних конструкција, док су сасвим ретки у оквиру просте реченице и падежног и предлошко-падежног система, који у бити остају словенски (Попова 1976; Грковић-Мејџор 2001: 9–18).

Представа о наведеном синтаксичком устројству старословенског, из добро познатих разлога, формирана је искључиво на темељу преводних списа конфесионално-литургијског типа (СС: 13–25), док су сазнања о приликама у оригиналним текстовима и осталим видовима литературе тога доба прилично ограничена. Како ће старословенски временом, у различитим фазама свога развоја (SCHAEKEN–BIRNBAUM 1999: 13–18; HOLZER 2002: 192–200), почети да се шири на све значајне области друштвеног живота (Дуриданов 1993: 537–538), намеће се питање у којој мери су ванјезички чиниоци попут разнородног садржаја, карактера и намене дела утицали на избор одређених језичких средстава и степен њихове заступљености у тексту. Да бисмо, дакле, у извесној мери проширили нашу представу о функционалној раслојености старословенског језика у разматрање је неопходно укључити све оне списе који су се очували само у редакцијском корпусу (в. Радојичић 1963; Мирчева–Бърлиева 1987: 487–495), а чији настанак се без икакве сумње смешта у старословенско раздобље.

Један од најзначајнијих текстова с оваквом судбином је свакако *Проїлас свейої јеванђеља*, чије ауторство се данас углавном доводи у везу са Св. Ђирилом, мада се јављају и гледишта да је реч о делу Константина Преславског.¹ Ова прва старословенска оригинална песма одликује се једноставним, а ипак изразито снажним уметничким изразом, који је у жанровском погледу веома тешко омеђити. *Проїлас* као жанр преседан, како се у литератури сликовито одређује

¹ Литература о *Проїласу* прилично је обимна, а њен шири преглед доноси: Станчев–Велинова 2003: 336–340. У српској средини, с изузетком Радојичића (1963: 99; 1988: 11–16), аутори овај састав приписују Константину Преславском (Дучић 1884: 111–113; Трифуновић 1970: 252; 1985: 548; 1994: 156; Павловић–Маринковић 1975: 57–59; Богдановић 1991: 52, 138; Јовановић 2012: 16–19).

природа овог текста, обједињује у себи обележја различитих књижевних врста (Трендафилов 2004). У рукописном наслеђу старијег датума увек претходи тексту српкословенског четворојеванђеља,² док је најмлађи препис из XVI века сачуван непотпун у једном зборнику руске редакције (Тројице-Сергијева лавра, № 214).

2. ОБЕЛЕЖЈА СИНТАКСЕ. Овај рад, узимајући у обзир све наведене карактеристике, а пре свега чињеницу да је реч о изворном саставу потпуно независном од грчког предлошка, има за циљ да стил дела³ сагледа кроз призму односа према синтаксичким средствима првог словенског књижевног језика, како у домену падежних система и реченице тако и у сфери партиципских и инфинитивних конструкција и глаголских времена и начина. Релевантним у том погледу сматраће се следећи нивои анализе (уп. Грковић-Мејдор 2007: 434–437): а) однос према категоријама које су још у канону испојиле већи или мањи степен конкурентности; б) однос према синтаксичким грецизмима као изразито књишким цртама и обележјима високог стила, карактеристичног за богослужбене списе; в) евентуални утицаји народног језика.

2.1. У рукопису категорија двојине није посведочена. Остале бројне конструкције с лексемама *пѣтъ* и *тъма* у складу су с нормом књижевног језика и уз њих стоји генитив множине (Вечерка 1963: 190–191; СС: 714): *словѣсъ пѣтъ 3а/2*, *тмоу словѣсъ неразоумьнь 3а/5–6*.

2.2. Будући да у *Пројласу* нису уочене имперсоналне конструкције, које одликује инконгруентност реченичног предиката, размотриће се пре свега специфична питања из домена атрибутске и предикатске конгруенције.

² Данас су позната три таква споменика: Хиландар № 23 (крај XIII – прва четвртина XIV века); Москва, Државни историјски музеј, збирка А. И. Хлудова № 13 (XIV век); Санкт Петербург, Руска национална библиотека, збирка А. Ф. Гиљфердинга № 2 (XIV век) (шире о њима: Турилов 2010).

³ Анализа се заснива на једном од најстаријих преписа Хил 23, а према фототипском издању у: Радојичић 1963: 1–5. Ранија испитивања правописних, фонетских и морфолошких црта овог рукописа, иначе, показала су да је он настао највероватније на основу руског предлошка (Драгин 2013: 173), што несумњиво сведочи о томе да је број рукописа *Пројласа* у том раном периоду редакцијских писмености био већи од сачуваног узорка.

Семантички збирна именица братни добила је уз себе заменицу у Н мн. ж. рода: в'се братни 3а/3–4. Рукописи канона, када је у питању атрибуцка конгруенција ове лексеме, сведоче о колебању како у погледу рода тако и у погледу броја (у једном примеру иста заменица добија облик јд. ж. рода, а у другом форму множине м. рода) (Ходова 1980: 118–119). Када је реч о предикатској конгруенцији, преовладало је слагање *ad sensum*, те посведочени глагол налазимо у форми множине, што у потпуности одговара стању у старословенском језику (Ходова 1980: 118–119): да и в'се братни разоумѣють 3а/3–4.

Множинска форма предиката уочена је и уз именицу народъ, мада је још у канону забележено двоструко слагање: *ad formam* (једнина) и *ad sensum* (множина) (Ходова 1980: 121–122): слышите словѣнскъ народъ вьсь 2б/19–20.

Спорадично у *Проїласу* се јављају поремећаји у конгруенцији активног партиципа презента, на шта је у литератури већ скренута пажња (Драгин 2013: 172).

2.3. У пасивној конструкцији агенс је исказан спојем отъ + генитив: даръ во ксть ѿ ба съ данъ 2а/18–19. Наведена предлошка конструкција уз пасивни партицип претерита у старословенским јеванђељским текстовима била је равноправна са слободним инструменталом (BRÄUER 1952: 152), који у појединим српским редакцијским споменицима постаје доминантно средство за исказивање агенса у наведеном типу пасива (Драгин 2007: 157–158; 2013: 36).

2.4. Номинална предикатска допуна доследно добија форму номинатива, што одсликава стање у старословенском, где се инструментал сретао сасвим ретко (БАУЭРОВА 1963: 305–307). Посведочене су следеће врсте исказа: а) с глаголом бити у презенту и футуру – нь все ни лѣпо ни видимо ксть 2в/9–11, иже во сихъ словеса гѣюще по/д/бни воудотъ врага оубенти 3в/21–3г/3; б) с глаголом јавлати се – паче же сего дша безбоуков'на мрт'тва јавлајет' се въ члвцѣх' 2г/6–8. Уз илѣти среће се двоструки акузатив: да не оумь имоуше неразозум'нь 2г/14–16. Само по изузетку номинална допуна се уводи поредбеним везником тако као: тако камена твореть чл/о/вѣка 2г/4–6, бѣу јавльше се тако храври 3г/10–11.

2.5. Уз негиране глаголе објекат у главнини потврда има форму генитива: *ѣгд/а словесе бѣша не слышитъ* 3а/19–20, *кто бо вѣры сеѣ не вѣсть правы* 3б/4–5, *иже бо кзыци не любите врага* 3в/7–8 итд. Појава акузатива је ретка и као у старословенском своди се на одређену врсту исказа (Вечерка 1963: 207–209): а) реторско питање: *кын в/ѡ/члвкъ не разоумѣють кын не приложитъ притче моудрыне сказающа бесѣды правн намъ* 3а/6–11; б) апстрактни појам као објекат: *ни аще кзыки вса оумѣють можеть сказати нем/о/ць сихъ* 3б/15–18.

2.6. Глаголи из класе *verba sentiendi* (видѣти, слышати, оуслышати) увек везују за себе објекат у акузативу: а) *окоу видещю бѣню тварь всоу* 2в/8–9; б) *слышите слово ѿ ба во приде* 2б/21–2в/1; в) *глоусни оуслышетъ слово боуковноѣ* 2а/13–15. Ова доследност у тексту могла би се у извесној мери приписати утицају народног говора, будући да прилике у канону сведоче о доминацији генитива уз глагол оуслышати (Вечерка 1963: 215; Вечерка 1993: 261). У прилог томе говори и стање посведочено у другим редакцијским текстовима (Драгин 2007: 164; 2013: 38).

2.7. Доминантно средство за исказивање посесије у *Пројласу* су присвојни придеви, а њихова позиција у односу на појам који одређују у подједнаком броју случајева је препонована односно постпонована: *бѣню тварь* 2в/9, *дарь бѣни* 2а/19–20, 2б/1 итд. Најчешће се изводе од именица које означавају бића (Вечерка 1963: 194): Бог (божин, господњь), човек (чловѣчьскъ, словѣньскъ), животиња (скотъскъ). У том погледу изузетак представљају придеви *громьнь, књижьнь, тоуждь*.

Посесивни генитив у већини примера праћен је детерминатором, а може се наћи како испред појма који одређује тако и иза њега: *цнра сего тлю ѿложити* 2б/13–14, *съ противникомъ дшъ нашихъ* 3в/3–5. Лична имена и друге именице из категорије *живо* (+) у овој улози се не јављају (уп. Молошная 1989: 140), осим у случају псеудопосесивне конструкције из наслова, која се и не може сматрати интегралним делом *Пројласа*, али је такође могла настати још у старословенском периоду: *блѣнаго оучителя нашего константина философа слово* (<= *слово које је найисао блажени учийиель наш Костѣанѣин*). Посесивност у овој категорији се уводи посредно, без одредбе, показном заменицом *съ: нем/о/ць сихъ* 3б/17–18, *сихъ словеса* 3в/21–3г/1.

Најмањи број потврда има посесивни датив, који данас у свим словенским језицима представља архаичну особину, која се повлачи пред доминацијом посесивног генитива (Молошная 1989: 149). Њиме се у посведоченим примерима истиче блиска повезаност два ентитета, који се налазе у односу неотуђиве припадности (Головачева 1989: 45): *ѣлико лѣпотоу своимъ дѣламъ видите* 2δ/8–10, *ѿвръзѣте прилежно оумоу дври* 3в/10–11, *главоу троуше неприазни велми* 3в/15–16. У тексту се јавља и један пример градационог датива, који је у старословенском био конкурентан градационом генитиву, чије исходиште је заправо јеврејски језик (тзв. *Gen. hebraicus*) (Веџерка 1989: 137; 1993: 195): *къ вѣки вѣкомъ* 4а/4–5. У канонском периоду и редакцијским писменостима ове две категорије с осталим псеудограцијским и грецијским заимствима задовољају статус изразито књишких црта (Мразек 1963: 251–252; Драгин 2013: 57).

2.8. Конкурентност слободног генитива и конструкције *отъ + генитив*, забележена у старословенском језику у великом броју различитих исказа (Веџерка 1963: 211–218), присутна је и у тексту *Проїласа*. У компаративној конструкцији с прилогом *паче*, који у овом случају поприма значење *више* (*неіо*) нема уметања предлога: *паче же сего* 2г/6, *паче гноа гноѣци* 3а/13–14. Уз глаголе који се одликују семантиком одвајања и удаљавања у најширем смислу уочена је двојака реализација генитива: а) с предлогом: *изгѣжати ѿ огниа горещаго* 2δ/16–17, *ѣже члвкн в'се ѿлоу'итъ ѿ житна скот'ска и похоти* 2г/12–14; б) без предлога: тако *дѣла всака ѿпадаѣтъ жизнн* 3а/16–17, *плѣти вѣжече тлѣ гноѣв'нык* 3г/5–6. Генитив извора уз глагол *бојати се* посведочен је без предлога, што се уклапа у прилике и у другим редакцијским текстовима (Драгин 2007: 173; 2013: 39, 144): *ѣа бојати се* 2в/20.

2.9. Негација у *Проїласу* уводи се по правилу речцом *не*, а само по изузетку везником *ни*. Партикула *не* поставља се непосредно испред реченичног елемента на који се односи: *оуста бо јаже слад'ка не чюють* 2г/3–4, *кто можеть прит'че в'се обличающе безъ книгъ ѣзыки не въ гл'сѣ смысльнѣ гл'юща* 3δ/11–15, *нази бо вси безъ книгъ ѣзыци брати се не могоуше безъ оружннѣ съ против'никомъ дѣш' нашихъ* 3δ/21–3в/5 итд. Одступање од овог правила уочено је само једанпут: да не оумъ нмоуше неразозум'нѣ тоужд/нимъ ѣзыкамъ слышеше слово јако мѣдна звона гла/ѣ/ слышите 2г/14–19.

Негација *ни* у оба примера претходи предикату и тада његово негирање партикулама изостаје: *нь все ни лѣпо ни видило юсть* 2в/9–11, *ни аще ѣзыки вса оумѣють можеть сказати нем/о/ць сиѣхъ* 3б/15–18. Иста ситуација посведочена је и у исказу с прилогом *николиже*: *дарѣ бѣни дѣлаѣ николиже тѣкѣ* 2б/1–3. Реч је о особини која се, према досадашњим испитивањима, показала као обележје пре свега текстова писаних високим стилем српскословенског језика (Петковић–Поломац 2013: 18). У старословенским споменицима она се јављала ређе у односу на конструкције с двоструком негацијом (Горшков 1963: 210). Граматике је третирају као старију црту на путу одумирања, а њено обнављање у познијим рукописима приписују утицају грчког предлошка (Вайан 1952: 391–392).

2.10. Међу адвербијалним конструкцијама уочене су падежне и предлошко-падежне везе с просторним, временским и значењем циља, сврхе. Анализа се усмерава првенствено на форме које из дијахронијске перспективе добијају посебну вредност, било да су обележене извесним степеном конкурентности или су потиснуте другим средствима.

Поред већ поменутих падежних конструкција с просторним значењем, а у којима је била присутна конкурентност слободног генитива и везе *отъ + генитив* (в. тачку 2.8), скрећемо пажњу и на везу генитива с предлогом *оу* (Ходова 1966: 102–104): *стоѣще ѿ десноују оу бѣни прѣстола* 3г/11–13. Њоме се упућује на близину објекта уз који се одвија радња или нешто налази. То је чини веома блиском конструкцијама *близъ + генитив* и *при + локатив* (СС: 92, 499), али се оне у овом тексту не јављају.

Уз прелазни глагол са семантиком достављања, испоручивања *приносити*, где се објекатска улога уско преплиће са значењем просторне усмерености радње (Правдин 1956: 26), реализује се датив са *къ*, док се уз *въздавати* среће конкурентно средство, слободни датив: а) *повѣдоу приносеце къ бѣу доброу* 3г/3–4; б) *мѣтвоу свою въздаѣ прѣжд/д/ѣ бѣу* 2г/21–3а/1.

Од акузативних конструкција с просторним значењем уочена је само веза с предлогом *о* у устаљеном изразу *о десн(оу)ю (страноу)*, посведочена већ у канону (СС: 387): *стоѣще ѿ десноују оу бѣни прѣстола* 3г/11–13.

Уз глагол падати, где је била могућа реализација акузатива и локатива с предлогом на (Aitzetmüller 1981: 17), преовладало је статичко схватање радње, тј. акценат је стављен на место, а не на сам процес, те се јавља локатив (уп. Топоров 1961: 206): *ѡко сѣмене падаюѡа на нивѣ* 3д/6–7.

Посведочен је и један облик локатива без предлога, којем се може приписати месно значење. Још у старословенским јеванђељским текстовима ова црта је била ретка, обухватала је свега 0,5% свих примера локатива места (Бауэр 1963: 265). Известан број тих примера могуће је објаснити случајним изостављањем предлога *въ*, што би и овом приликом могао бити случај. Занимљиво је међутим да и у осталим преписима *Проїласа* овај стих гласи исто (уп. Ивановъ 1931: 31): *ѡко бо тѡа плѣтѣхъ настонтѣ все тѣщѣи патѣ гноѡа гноѡѡци* 3а/11–14.

С временским значењем у тексту је посведочена веза *въ* + акузатив: *ра/д/ѡюѡе се съ анѣлы въ вѣкы* 3г/15–16, *ѡко томоу по/д/баѡтѣ всѡка слава чѣстѣ же и хвала бѣжѣна въноу съ ѡцѣмъ и съ сѣмъ дѣомъ въ вѣки вѣкомъ ѡ всек твари ѡднь* 3г/21–4а/6. Њоме се исказује време у целости захваћено глаголском радњом (Геродес 1963: 325), а акузатив том приликом може се јавити с одредбом или без ње, што у потпуности одражава прилике у канону (Ходова 1971: 126), али и у проученим редакцијским текстовима (Драгин 2007: 214).

Једина посведочена конструкција којој би се могло приписати значење циља, сврхе јесте такође веза акузатива с предлогом *въ*: *готовѣи въ плѣнъ моуѡы вѣчныѣ* 3в/5–7. Реч је о особини за коју се верује да као синтаксички калк улази у старословенски језик и редакцијске писмености, док у народним говорима доминирају други спојеви, а пре свега на + акузатив (Геродес 1963: 322).

2.11. У тексту се јављају сва четири типа партиципа, али се њихова учесталост и распон синтаксичко-семантичких могућности за реализацију (Грковић-Мејѡор 1997: 21–39) у великој мери разликују.

Употреба пасивних партиципа се своди на појединачне примере, који су у оба случаја у предикативној улози: а) партицип презента – *нѣ все ни лѣпо ни видѣмо кѣстѣ* 2в/9–11; б) партицип претерита – *дарѣ бо кѣстѣ ѡ бѣ съ данѣ* 2а/18–19. Ниску фреквенцију има и активни партицип претерита (3х), посведочен у следећим функцијама:

а) детерминативни партицип – кын бо слоухъ гроднаго тоутна не слышавъ можетъ бѣ боати се 2в/17–20; б) секундарни предикат (герунд) као трансформ временске реченице са значењем претхођења у времену – ѿтврѣзѣте прилежно оумоу дври ороужниѣ приѣмше тврдо нѣна кже квютъ книги гнѣ главоу троуце неприазни велъми 3в/10–16, бѣу явлъше се яко храбри стоюще ѿ десноую оу бѣниа прѣстола югда ѿгнѣм соудитъ кзыкомъ 3г/10–14. Упадљива карактеристика текста, на другој страни, јесте честа употреба активног партиципа презента, који ниједном није посведочен у улози именског дела предиката, као и у склопу конструкције апсолутног датива.

Само једанпут, праћен „чланским“ иже (Kurz 1972: 82–84), он је у форми супстантива добијајући тада субјекатску позицију у реченици: иже бо сихъ словеса глѣюще по/д/бни боудоутъ врага оубити 3в/21–3г/3.

Детерминативни тип партиципа има знатно већу фреквенцију, а у подједнаком броју примера посведочен је у улози како трајног тако и ситуационог детерминатора (Ivić 1983: 135–138; Белић 1999: 470): а) бѣу поуюѣ члвкк молоуѣмоу 3г/19–20; б) ноздри же пакн цвѣта не оухауши како разоумѣетъ се бѣниѣ чю/д/ 2в/20–2г/3. Будући да је код првог семантичког типа значење партиципа независно од времена предиката, допуна у виду прилога николиже има изразито емфатичку вредност и јавља се у циљу истицања свевременог карактера наведеног својства: даръ бѣни дшамъ николиже тлѣѣ 2б/1–3. У случају ситуационе детерминације, када је интерпретација партиципа директно условљена формом предиката, такође се уочава симултаност глаголских радњи. Предикат се том приликом изражава следећим категоријама: а) презент – се же в'се мы братниѣ замышляюще глѣемъ свѣтъ по/д/блѣуѣ 2г/9–11; б) самостални предикативни партицип с футурским значењем – иноу же пакн прит'чю м/б'удроу зѣло да глѣемъ члвци любеще се хотеѣе расти бѣниѣмъ растомъ 3а/20–3б/4; в) императив – иже бо кзыци не любите врага брати же се мыслеще с нимъ зѣло ѿтврѣзѣте прилежно оумоу дври 3в/7–11.

Активни партицип презента у функцији самосталног предиката среће се ретко, што је одлика и канонских текстова (Večerka 1961: 93–98). Поред управо наведеног исказа 3а/20–3б/4, где се партицип јавља као трансформ помоћног глагола сложеног футура, а што иначе није необична црта редакцијских споменика (Грковић-Мејџор 1997: 22; Драгин 2007: 257), издвајамо још два исказа у којима

му је могуће приписати ову вредност: тако и дѣла всака безъ бѣговъ не видеши бѣжна закона добръ закона книж'на дѣовнаго закона ран бѣжни авлающе 2в/11–17, бѣу авлающе се тако храбри стоюще ѿ десноу оу бѣжни прѣстола кгда огнѣм' соудитъ кзыкомъ 3г/10–14.

Најчешће овај партицип добија улогу секундарног предиката, кондензујући том приликом како паратактичке тако и хипотактичке структуре (Веѣерка 1961: 116–146). Својства независне реченице добија уз предикат трајног вида, исказујући значење пратилачке околности: се же в'се мы братнѣ замышляюще глѣемъ свѣтъ по/д/бающе 2г/9–11. У једном случају има функцију прилошке одредбе за начин: тако бо таа пльтехъ настонтъ все тлещи пате гноа гноещи 3а/11–14. Посведочен је и партицип из групе глагола саопштавања, који уз предикат истог типа уводи директни говор: оучетъ вьсь народъ глѣюще 2д/7–9. Ова врста синтаксичко-семантичког удвајања, пореклом из јеврејског, преко грчког улази у старословенску писменост а потом и у редакцијске текстове (Кравар 1982: 306; Грковитъ-Мелѣор 2007: 435; Драгин 2007: 262; 2013: 63). Реферишући о радњи која из угла говорника има другостепени значај, односно, споредну синтаксичку позицију, он се јавља и као трансформ следећих зависних реченица: а) временска – млтвоу свою въздае прѣж/д/е бѣу тако хоцю словесъ петъ изрещи да и в'се братниа разоумѣють неже т'моу словесъ неразоумьнь 2г/21–3а/6; б) узрочна – тако дѣла всака ѿтпадаеть жизни бѣжна не мноущи живота кг/д/а словесе бѣжна не слышитъ 3а/16–20; в) погодбена – кто можеть прит'че в'се обличающе без' книгъ кзыки не въ глѣсъ слынь глѣуща 3д/11–15; г) намерна – се бо стѣи пав'ль оуче ре/ч/ 2г/20–21.

2.12. Инвентар хипотактичких везника у тексту *Проїласа* своди се на следеће лексеме: аще, бо, да, тако, иакоже, кгда, кинко. Њихова реализација у потпуности одговара стању забележеном у старословенским канонским споменицима (СС: 75–76, 94, 181, 793–794, 795–796, 798, 802–803).

Највећу фреквенцију имају узрочне реченице, које се по правилу уводе веником бо. Реч је о узроку типа образложења, а позиција зависне реченице је увек постпонована: тѣм'же оуслышите словѣни вси дарь бо ксть ѿ ба съ дань 2а/16–19. Само једанпут у овом типу реченице среће се иако и тада је у питању завршна формула која затвара текст *Проїласа*: бѣу поюще члѣки мнооущемоу тако томоу по/д/обаеть

всака слава чѣсть же и хвала бѣниа выноу съ ѿцѣмь и съ стѣмь дѣомь въ вѣки вѣкомь ѿ всеи твари аѣнь 3г/19–4а/6.

Временске реченице су такође постпоноване и уводе се везником югда: тако дѣша всака ѿпадають жизнѣ бѣниа не имоуши живота юг/д/а словесе бѣниа не слышитъ 3а/16–20.

На почетку погодбене реченице стоји аще: ни аще ѣзыки вса оумѣють можеть сказати нем/о/шь сихъ 3б/15–18.

Намерне реченице почињу лексемом да: јако хоцю словесъ петъ изречи да и вѣе братниа разоумѣють неже тмоу словесъ неразоумьнь 3а/1–6. Конкурентно средство форми *ga* + презент у овом типу исказа могао је бити инфинитив, који у *Проїласу* налазимо у јединој супинској конструкцији: хѣ гредеть ѣзыки съврати 2а/8–10.

Начинско-поредбене реченице, међу којима се разликују оне квалификативног и квантитативног типа (Павловић 2009: 210), уводе се везницима јакоже, јако, ѣлико, а њихова позиција може бити препонована и само по изузетку постпонована. У *Проїласу* превагу односи први поменути синтаксичко-семантички тип (еквативне реченице квалификативног типа), у оквиру којег су посведочени следећи структурни модели: а) с препонованом зависном реченицом – јакоже прѣрочи прорекли соуть прѣж/д/е хѣ гредеть ѣзыки съврати 2а/6–10; б) с постпонованом зависном реченицом – ба познають јако достонть 2а/15–16; в) с препонованом зависном реченицом и деиктичким прилогом тако у својству кореферента: јако бо безъ свѣта радость не боудеть ѿкоу видецию бѣнию тварь всоу нь все ни лѣпо ни видю есть тако и дѣша всака безъ боуковъ не видеши бѣниа закона добрѣ закона книж'на дѣовнаго закона ран бѣни авлающе 2в/6–17. Еквативне реченице квантификативног типа почињу везником ѣлико и у тексту долазе у низу, обједињене у јединствену песничку слику: ѣлико лѣпотоу свонь дѣшамь видите любите и ра/д/уйте се ѣликоже хотеть грѣхъ тмоу ѿврѣши и мира сего тлю ѿложити и ѣлико житиѣ ранскоѣ ѿбрѣсти и извѣжати ѿ огниа горещаго вьньмѣте нѣна ѿ вѣсего оумѣ 2б/11–19.

Релативне реченице уводе се заменицом иже, док се конкурентне лексеме кыи и которын у овој функцији не јављају (уп. Александров 1958: 153–154; Веѣерка 1982–1983: 15): слышите слово ѿ ба бо приде слово иже крьмитъ дѣше члѣвчьскіе слово иже крѣпитъ ср/д/ца и оумѣ 2б/21–2в/4. Конгруенција у роду релативне заменице, осим у наведеном примеру (слово иже крьмитъ дѣше члѣвчьскіе), изостаје само

још једном: се же в'се мы братнѣ замышляюще глѣмъ свѣтъ по/д/баюшь кже члѣки в'се ѿлоуѣнтъ ѿ житнѣ скот'ска и похоти 2г/9–14. У питању је особина потврђена већ у канону (АЛЕКСАНДРОВ 1958: 154), а спорадично присутна и у другим редакцијским текстовима (ГРКОВИЋ-МЕЈЦОР 1996: 54).

2.13. У тексту *Проїласа* посведочена је крајње сведена синтаксичко-семантичка реализација глаголских времена и начина. Будући да је реч о песничком саставу, није необичан изостанак наративних средстава имперфекта и плусквамперфекта, а веома сужену употребу бележе и аорист и перфекат, који се изводе од глагола свршеног вида (речи и проречи). Њихова улога у посведоченим стиховима има извесних сличности, будући да су се оба облика нашла у служби актуелизације одређених библијских цитата. Аористом се то чини на живљи и непосреднији начин, тј. увођењем директног говора, док је код перфекта преовладало резултативно значење и њиме се само констатује одређено стање, релевантно из позиције датог тренутка: а) аорист – рѣше бо ѡни слѣпни прозреть глауѣси оуслышетъ слово боуков'ное 2а/11–15; се бо стѣ пав'ль оуче ре/ч/ м'лтвоу свою въздае прѣж/д/е боу тако хоцю словесъ петъ нзречи да и в'се братнѣ разоумѣють неже т'моу словесъ неразоумьнь 2г/20–3а/6; б) перфекат – прогласъ ксть стго юв'г'/лиа такоже прроци прорекан соутъ прѣж/д/е х'съ гредеть кздыки събрати 2а/5–10. Највећу фреквенцију међу глаголским временима има презент, што је несумњиво одраз изразито декларативног и декламативног карактера *Проїласа*. У форми свршеног вида презент поприма значење футура (слѣпни прозреть глауѣси оуслышетъ слово боуков'ное 2а/12–15), док таквих примера с глаголима имперфективног вида нема, осим у случају бити (тако бо без' свѣта радость не боудеть сокоу видецю б'жню тварь всю 2в/6–9). Реч је о особини која је иначе у старословенском одликовала већи број глагола, а које је једино у контексту било могуће оквалификовати као форме презента или пак простог футура (ГОРШКОВ 1963: 185–187). Једини пример сложеног футура јавља се у оквиру партиципске конструкције хотеце расти б'жнѣмъ растоъмъ 3б/2–4, док остале могућности с глаголима идѣти и начѣти изостају. У тексту нема ни потврда тзв. императивног презента, који иначе припада групи псеудогрецизма, тачније хебраизама који преко грчког улазе у први словенски књижевни језик (ВІРНВАУМ 1996: 41). Значење наредбе и подстицаја

уводи се искључиво императивом, који уз презент представља нај-фреквентнији глаголски облик у овом саставу, док се потенцијал не реализује. Занимљиво је да се овај глаголски начин никада не јавља у негираној варијанти, а због доследне употребе другог лица множине нема ни потврда аналитичких форми императива.

3. Закључак. У целини посматрано, може се констатовати да је избор синтаксичких средстава *Пројласа* упадљиво сужен у односу на прилике забележене у канонским споменицима, што је у великој мери допринело приближавању језичког израза говорној основици. Ово приближавање остварило се на два нивоа: а) у потпуној елиминацији или свођењу изразито књишких црта високог стила на појединачне примере; б) у елиминацији појединих системских особина и давању предности конкурентној форми за коју постоји ослонац у дијалекатској бази.

У овом делу, дакле, изостаје читав низ категорија које су настале или су активирани под страним утицајем, било да је реч о грецизмима или псеудогрецизмима: имперсоналне конструкције с инфинитивом (номинатив + инфинитив, датив + инфинитив, акузатив + инфинитив), иже које супстантивира целу синтагму, кже с инфинитивом, градациони генитив, презент са значењем императива, предикативни партицип, апсолутни датив. Следеће књишке црте јављају се само у појединачним потврдама дајући тексту обележја високог стила: супстантивни партицип праћен „чланским“ иже, градациони датив, удвајање глагола саопштавања. Инвентар хипотактичких везника у тексту такође је знатно сужен у односу на канонске изворе, а њихове функције и значења у потпуности одражавају старословенско стање. Када је реч о елиминацији изворно словенских црта, због релативно малог обима текста, утицају дијалекатске базе могуће је са сигурношћу приписати само замену супинске конструкције инфинитивом и изостанак имперфективног презента с футурским значењем, осим у случају глагола бити. Архаичан призвук тексту у извесној мери даје и слободни локатив места (?), који је још у канону био у фази одумирања. Деловање говорне основице, како су показала испитивања других редакцијских споменика, огледа се још у превласти акузатива над генитивом уз глагол оуслышати, појави једноструке уместо двоструке негације,

карактеристичне за старословенске списе, доминацији посесивног генитива над посесивним дативом, појави генитива извора уз глагол *бѣати се* без предлога *отъ*. Поремећај у конгруенцији партиципа, као и релативне заменице *иже* такође се може приписати утицају живог говора, у којем је рано изгубљен ослонац за ове категорије.

На овај начин *Проїласу* је обезбеђен висок степен разумљивости и пријемчивости не само у писаној форми већ и приликом јавног читања. Пресудну улогу у обликовању стила и језичког израза ни су одиграли толико садржина и природа текста колико спољашњи, ванјезички чиниоци, попут специфичног друштвено-историјског контекста и аудиторијума којем је био намењен. Све ово показује, дакле, да се старословенски језик не сме посматрати као једна монолитна и статична структура, чије реконструисане подсистеме налазимо у граматицама, већ пре свега као социолингвистички феномен у свом историјском ходу, подложен не само регионалном већ и функционално-стилском варирању. Рукопис *Проїласа* Хил 23 представља тако још једну потврду тезе да се канонски и редакцијски споменици морају сагледавати и проучавати као јединствена и недељива целина с развијеним системом жанрова, који се током развоја црквенословенске писмености све више богатио и усложњавао. У реконструкцији функционалних домета те писмености у раном периоду њеног развоја, као што се види, удео српскословенских рукописа је драгоцен, а понекад и незаменљив.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Александров, Феодор. „О значениях и функциях местоимений „который“, „иже“ и „кый“ в основных памятниках древнеболгарского языка.“ Вл. Георгиев и др. (ред.). *Славистичен сборник том I. Езикознание*. Софија: Българската академия на науките, 1958, 145–163.
- Бауэр, Ярослав. „Беспредложный локатив в старославянском языке.“ Иосиф Курц (ред.). *Исследования по синтаксису старославянского языка. Сборник статей*. Прага: Издательство Чехословацкой академии наук, 1963, 263–285.
- Бауэрова, Марта. „Беспредложный творительный падеж в старославянском языке.“ Иосиф Курц (ред.). *Исследования по синтаксису старославянского языка. Сборник статей*. Прага: Издательство Чехословацкой академии наук, 1963, 287–311.
- Белић, Александар. *Историја српског језика*. Изабрана дела Александра Белића, четврти том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.

- Бирнбаум, Генрих. „Общеславянское наследие и иноязычные образцы в структурных разновидностях старославянского предложения.“ Henry Kučera (ed.). *American Contributions to the Sixth International Congress of Slavists, Prague, 1968 August 7–13. Vol. I: Linguistic Contributions*. The Hague – Paris: Mouton, 1968, 29–63.
- Богдановић, Димитрије. *Историја стiare српске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга, 1991.
- ВАЙАН, А. *Руководство по старославянскому языку*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1952.
- Вечерка, Радослав. „Синтаксис беспредложного родительного падежа в старославянском языке.“ Иосиф Курц (ред.). *Исследования по синтаксису старославянского языка. Сборник статей*. Прага: Издательство Чехословацкой академии наук, 1963, 183–223.
- Вечерка, Радослав. „Относително проблематики влияния греческого на старославянский.“ Vladimir Georgiev et al. (ed.). *Actes du premier congrès international des études balkaniques et sud-est européennes, VI: Linguistique*. Sofia: Académie bulgare des sciences, 1968, 753–762.
- ГЕРОДЕС, Станислав. „Старославянские предлоги.“ Иосиф Курц (ред.). *Исследования по синтаксису старославянского языка. Сборник статей*. Прага: Издательство Чехословацкой академии наук, 1963, 313–368.
- Головачева, Арина Виталевна. „Категория посессивности в плане содержания.“ Вяч. Вс. Иванов (ред.). *Категория посессивности в славянских и балканских языках*. Москва: Наука, 1989, 44–111.
- ГОРШКОВ, А. И. *Старославянский язык*. Москва: Государственное издательство «Высшая школа», 1963.
- ГРКОВИЋ-МЕЈДОР, Јасмина. „О синтаксичким одликама „Житија св. Симеона“ од св. Саве.“ *Научни састіанак славистиа у Вукове дане* 25/2 (1996): 43–56.
- ГРКОВИЋ-МЕЈДОР, Јасмина. „Партиципи у српскословенском језику.“ *Зборник Машице српске за филолојију и линвистіику* XL/1 (1997): 21–39.
- ГРКОВИЋ-МЕЈДОР, Јасмина. *Пићања из стіарословенске синтіаксе и лексике*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2001.
- ГРКОВИЋ-МЕЈДОР, Јасмина. *Сіиси из истіоријске линвистіике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007.
- ДРАГИН, Наташа. *Језик Теодосијевој Житија свейој Саве у йрейису монаха Марка из XIV века*. Нови Сад: Тиски цвет, 2007.
- ДРАГИН, Наташа. *Сіоменници српскословенске йисменосіи: језик и йіексіолойја*. Нови Сад: Тиски цвет, 2013.
- ДУРИДАНОВ, Иван (ур.). *Граматика на старобългарския език. Фонетика. Морфология. Синтаксис*. София: Българска академия на науките, 1993.
- ДУЧИЋ, Н. „Старине хиландарске.“ *Гласник Српској ученој друшћива* 56 (1884): 1–116.
- ИВАНОВЋ, Йорданъ. *Български старини изъ Македония*. София: Българската академия на наукитѢ, 1931.

- Јовановић, Томислав. *Хрестоматија средњовековне књижевности. Том I. Слословенска и преводна књижевност*. Приредио и на савремени српски језик пренео Томислав Јовановић. Београд: Филолошки факултет, 2012.
- Крвар, Мирослав. „Синтаксички грецизми у старословенском језику хрватске редакције.“ *Научни састај слависти у Вукове дане* 8/1 (1982): 299–313.
- Мирчева, Бойка, Славия Бърлиева. „Приложение: предварителен списък на кирило-методијевските извори.“ *Кирило-Методијевски сѣудии* 4 (1987): 486–516.
- Молошная, Татьяна Николаевна. „План выражения категории посессивности.“ Вяч. Вс. Иванов (ред.). *Категория посессивности в славянских и балканских языках*. Москва: Наука, 1989, 112–215.
- МРАЗЕК, Роман. „Дательный падеж в старославянском языке.“ Иосиф Курц (ред.). *Исследования по синтаксису старославянского языка. Сборник статей*. Прага: Издательство Чехословацкой академии наук, 1963, 225–261.
- Павловић, Драгољуб, Радмила Маринковић. *Из наше књижевности феудалној доба*. Избор, редакција, превод и коментари др Драгољуб Павловић и Радмила Маринковић. Београд: Просвета, 1975.
- Павловић, Слободан. *Слословенска зависна реченица од XII до XV века*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.
- Пенкова, Пиринка. „Гръцко влияние върху старобългарски език.“ Петър Динев (ред.). *Кирило-Методијевска енциклопедия том I*. София: Българска академия на науките, 1985, 554–562.
- Петковић, Јелена, Владимир Поломац. „Слагање негација у старосрпском језику.“ *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LVII/2 (2013): 7–22.
- Попова, З. Д. „К вопросу о греческом влиянии на падежную и предложно-падежную систему старославянского и древнерусского языков.“ *Вопросы языкознания* 2 (1976): 99–105.
- Правдин, А. Б. „Дательный приглагольный в старославянском и древнерусском языках.“ *Ученые записки Института славяноведения XIII* (1956): 3–120.
- Радојичић, Ђорђе Сп. *Хиландарски рукојиси о јосѣтанку словенске јисмености*. Приредио Ђорђе Сп. Радојичић. Београд: САНУ – Нови Сад: Матица српска, 1963.
- Радојичић, Ђорђе Сп. *Слословенска јисмеништво IX–XVIII век*. Крушевац: Багдала, 1988.
- СС: *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Москва: Русский язык, 1994.
- Станчев, Красимир, Вася Велинова. „Проглас към евангелието.“ Лиляна Грашева (ред.). *Кирило-Методијевска енциклопедия том III*. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 2003, 336–340.
- Топоров, В. Н. *Локатив в славянских языках*. Москва: Академия наук СССР, 1961.

- Трендафилов, Христо. „Проглас към Евангелието: жанр-прецедент и функционална множественост.“ Електронно списание LiterNet, 02. 04. 2004, № 4 (53) <<http://litenet.bg/publish3/htrendafilov/proglas.htm>> 03. 06. 2012.
- Трифуновиџ, Ђ. „Константинова (Ђирилова) књижевна дела у светлости неких Фотијевиџ књижевноестетичких погледа.“ Харалампие Поленаковиџ и др. (ур.). *Симпозиум 1100-годишнина од смртија на Кирил Солунски*. Книга 1 (23–25 мај 1969 Скопје–Штип). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1970, 249–259.
- Трифуновиџ, Ђ. „Дар Светога Духа и словенски језици. Поводом 1100-годишњице Ђирила и Методија.“ *Зборник Мајице срџске за књижевност и језик XXXIII/3* (1985): 545–550.
- Трифуновиџ, Ђорђе. *Сџара срџска књижевност*. Београд: Филип Вишњић, 1994.
- Турилов, А. А. „К изучению южнославянской рукописной традиции „Прогласа Константина Филозофа.““ *Мария Йовчева (ред.)*. Пџне цало георгиу. *Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дрн Георги Попов*. Софија: Издаателски център „Боян Пенев“, 2010, 346–357.
- Ходова, К. И. „Синтаксис предлога оу с родительным падежом в старославянском языке.“ *Scando-Slavica XII* (1966): 96–114.
- Ходова, К. И. *Падежи с предлогами в старославянском языке (Опыт семантической системы)*. Москва: Наука, 1971.
- Ходова, К. И. *Простое предложение в старославянском языке*. Москва: Наука, 1980.
- *
- AITZETMÜLLER, R. „Beobachtungen zur syntaktischen Verwendung von Lokativ und Akkusativ im Altbulgarischen und Serbokroatischen.“ Eckhard Weiher (ed.). *Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes* Tom. XV, Festschrift für Linda Sadnik zum 70. Geburtstag. Freiburg: U. W. Weiher, 1981, 14–42.
- BIRNBAUM, Henrik. „Language Contact and Language Interference: The Case of Greek and Old Church Slavonic.“ *Suvremena lingvistika* 41/42 (1996): 39–44.
- BRÄUER, Herbert. *Der persönliche Agens beim Passiv im Altbulgarischen: eine syntaktische Untersuchung*. Mainz: Akademie der Wissenschaften und der Literatur – Wiesbaden: Franz Steiner, 1952.
- HOLZER, Georg. Altkirchenslawisch. Miloš Okuka & Gerald Krenn (Hrsg.): *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens. Band 10. Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*. Klagenfurt: Wieser Verlag, 2002, 187–202.
- IVIĆ, Milka. *Lingvistički ogledi*. Beograd: Prosveta, 1983.
- KURZ, Josef. *Kapitoly ze syntaxe a z morfologie staroslověnského jazyka*. Praha: Universita Karlova, 1972.
- SCHAEKEN, Jos, Henrik Birnbaum. *Die altkirchenslavische Schriftkultur: Geschichte – Laute und Schriftzeichen – Sprachdenkmäler (mit Textproben, Glossar und Flexionsmustern)*. München: Verlag Otto Sagner, 1999.
- VEČERKA, Radoslav. *Syntax aktivních participií v staroslověštině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.

- VEČERKA, Radoslav. „Vliv řečtiny na staroslověňštinu.“ *Listy filologické* 94, 2 (1971): 129–151.
- VEČERKA, Radoslav. „Souvětí se závislými větami relativními v staroslověňštině.“ *Slovo* 32–33 (1982–1983): 15–52.
- VEČERKA, Radoslav. *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax I. Die lineare Satzorganisation*. Freiburg i. Br.: U. W. Weiher, 1989.
- VEČERKA, Radoslav. *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax II. Die innere Satzstruktur*. Freiburg i. Br.: U. W. Weiher, 1993.

Nataša Dragin

THE SYNTACTIC FEATURES OF THE PROGLAS
BY CONSTANTINE THE PHILOSOPHER (HIL 23)

S u m m a r y

The paper deals with the syntactic features of the *Proglas* (*Foreword*), the first original Old Church Slavonic poem, which is usually attributed to St Cyril and is known from three Serbian and one Russian source. The analysis based on its Serbian Church Slavonic manuscript copy *Hil 23* (late 13th century – the first quarter of the 14th century) seeks to cover various categories in the domain of the syntax of the cases and the syntax of sentence structure, infinitive and participial constructions, as well as the tenses and verbal modes, and offer answers to the following issues: a) the attitude toward those features that exhibited a greater or lesser competing potential in the OCS canon; b) the attitude towards the Graecized syntax as a high-style feature, typical of liturgical books; c) a possible impact of the vernacular language. According to the analysis, in terms of the choice of syntactic means, the text of the *Proglas* highly approximates ordinary speech; this is primarily manifested in the abandonment of Graecized forms as a distinctly literary feature of the high style or their reduction to isolated examples, on the one hand, and favouring those competing linguistic means in the literary language which are rooted in the dialect basis, on the other. Such a striking contrast to the circumstances reflected in the translated writings within the core corpus of OCS manuscripts, which is primarily determined by the purpose of the composition, reveals the genre diversification of the first Slavonic literary language, which must not be observed as a monolithic and static structure whose reconstructed subsystems can be found in grammars, but primarily as a sociolinguistic phenomenon subject to both regional and functionally stylistic variation. As confirmed by this example, the written monuments of the Serbian redaction play a great, sometimes irreplaceable, role in highlighting the functional range of the OCS literacy in an early stage of development.